

ÇOCUK KİTABI RESİMLERİNDE KLİŞE YAKLAŞIMLAR

Prof. İsmail KAYA

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

Bildirinin amacı; çocuk kitabı resimlenmesinde ve tasarımında ülkemizde yaşanan alışlagelmiş kalıpları olumlu ve olumsuz örnekleriyle incelemek, yayınevleri ve eğitim kurumlarının yaygın olan bu klişe tavrıdaki etkisini araştırarak çözüm önerileri sunmaktır. Cumhuriyetle başlayan resimli çocuk kitaplarımızın gelişimi ulusal eğitim politikamızın göstergesi gibidir. İlk dönemlerde görülen bu alandaki özen, zamanla genel bir niteliksel bozulma ve basmakalıp tavra dönüşmüştür. Öncelikle kamuya ait yayınevlerinde ve çok sayıda özel yayınevlerinde süregelen resimleme ve tasarımda araştırma ve birikime dayanmayan bu tavır, çağdaş bir toplum yaratmadaki önemli engellerden birisidir. Oysa Cumhuriyetin ilanından günümüze bu alanda azımsanmayacak bir birikim oluşmuştur. Çözüm, bu birikimi nitelikli kitap yapımı için yönlendirecek organizasyonun oluşturulmasından geçmektedir.

Kitap resmi; metni açıklamak ya da bezemek amacıyla kitaplara konan resim, çizim veya baskı olarak tanımlanmaktadır. Çocuk kitaplarının resimlenmesinde ise görsellik kavramı bu tanımın daha da ötesinde bir anlam taşır. Çocuk kitaplarında resim, kavramlar oluşturabilir, metinden bağımsız tek başına da amaçlanan anlam bütünlüğünü sağlayabilir. Resimleme bezemenin, süslemenin yanında, metnin anlaşılmasını, akılda kalmasını sağlar, yeni bir yorum ekler. Kitap resmi, çağının sanat anlayışından sosyal, teknolojik ve kültürel birikiminden etkilenir. Mısır'da, Çin'de, İslam Minyatürlerinde, Ortaçağ Avrupa'sında ve günümüzde, bu farklılığı görürüz. Klişe, matbaacılıkta kullanılan bir terimdir. Baskı kalıbı demektir. Kavram olarak ise, sürekli tekrarlanan, basma kalıp,sıradan anlamındadır.

Çizer, kitap resmini yapan kişidir. Çizerin işi içeriği oluşturan metni, hayal gücünü, imgelemine, yaratıcılığını ve teknik becerisini kullanarak görselleştirmektir. Çizer, çocuk dünyasını tanımalı, çizeceği konuyu iyi araştırmalı, gözlem yapmalı, çalışmalarını eskizlere dönüştürüp geliştirirken de yayıncı, yazar ve tasarımcı ile eşgüdüm halinde olmalıdır.

İlk resimli kitabın M.Ö. 1300 yıllarında Mısır'da Papirüs rulosuna yapıldığı biliniyor. Papirüs ve daha sonra Bergama'da geliştirilen Parşömen rulolara yapılan kitaplar Çin'de 105 yılında kağıdın icadı, ikinci yüzyılda da "codex" denilen katlanarak sayfa yapımı yönteminin geliştirilmesinden sonra Hindistan'da kumaş üzerinde kullanılan ağaç oyma kalıpların kağıt üzerine basılmasıyla da resimli baskı kitaplar elde edilmiştir. 1390 yılında Kore'de kitap basımında dizgi yöntemi kullanılmıştır. Uygurların, Selçukluların da kullandığı kağıt yapım ve basım teknikleri Haçlı Savaşları, misyonerler, gezginler ve tüccarlar kanalıyla Batı Avrupa'ya geçmiştir

Çocuklara edebiyat, başlangıçta ancak görsel dünya aracılığıyla verilebilir. Ortaçağda okuma-yazma bilmeyenlere dinsel kavram ve olgular ağaç oyma baskı resim yoluyla öğretilmişti. Bu dönemde Aziz Gregor "Okuyabilene yazının verdiğini, okuma-yazması olmayana resim verebilmektedir." gerçeğini tesbit etmişti.

1658 yılında Alman eğitimci Johann Amos Comenius, *Orbis Pictus* (Resimlerle Görünen Dünya) adlı ilk resimli çocuk kitabını yayımladı. Latince ve Almanca dillerinde, resimleri ağaç kalıplara oyulup basılan kitap, okuma-yazma öğretmek amacıyla yapılmıştı. 16. yüzyılda metal gravür kalıpların kitap resimlerinin çoğaltılmasında kullanılmasıyla illüstrasyonlar daha zengin ton ve renge kavuşmuştur. Bu yüzyılın sonlarında Russo'nun "Emil" adlı kitabında ortaya koyduğu çocuk gerçeği eğitimde önemli değişikliklere yol açmıştır. 1798 yılında Münich'li Senefelder tarafından taş baskı yönteminin bulunuşuyla, bugün de kullanılan ofset tekniğinin temeli atılmış ve illüstrasyon baskılarındaki renk ve ton zenginliği artmış, 19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak da resimli çocuk kitaplarındaki nitelik ve niceliksel gelişme daha da hız kazanmıştır.